

El feu de Guillem de Torrella i la cavalleria de Guillem Sacosta. (Segles XIII i XIV).

PLÀCID PÉREZ I PASTOR

La polèmica entre els historiadors que han cregut veure en el model de societat que s'implantà després de la conquesta de Mallorca pel rei Jaume I una modalitat del sistema de producció feudal amb característiques pròpies, que es fonamentaria en la preeminència de les jurisdiccions senyorials, l'enfortiment de les relacions de servei i la preponderància dels treballs agrícoles; i aquells altres que es decanten per un model amb connotacions pre-capitalistes, d'amples llibertats personals, supremacia del poder reial i predomini de les activitats mercantils, està lluny de concloure. Aspectes tals com el repartiment de la terra, el sistema d'explotació, les formes de tinença, l'aprofitament dels excedents, la pervivència de les jurisdiccions senyorials, la quantificació de la mà d'obra esclava, la participació de cada un dels estaments socials als òrgans col·legiats de decisió, la ponderació del dret consuetudinari, la importància de les activitats comercials i mercantils o les relacions entre la Ciutat i la Part Forana de Mallorca segueixen essent els eixos fonamentals d'aquest enfrontament dialèctic.

Pel que fa als aspectes socials, la polèmica s'ha centrat sobretot en l'existència o no d'una classe senyorial feudalitzant i autòctona amb amples prerrogatives jurisdiccionals, que tendria els seus orígens en els titulars de Cavalleries que sorgiren arran del Repartiment (Soto: 1984, 23) i es nuclearitzaria als voltants de grups familiars dotats de gran dinamisme econòmic (Soto: 1986, 348), així com la seva evolució històrica durant els segles posteriors (Montaner: 1978 i 1986). D'altra banda, els investigadors tampoc no s'han posat d'acord sobre el significat i el contingut de la *Cavalleria*, concepte que alguns han limitat a una simple unitat de mesura (Cuadrado: 1958, 127), d'altres a un sistema de prestació de servei militar sota la modalitat de cavalls armats (Santamaría: 1981, 56), i uns tercers l'interpreten com un concepte territorial amb implicacions jurídiques i polítiques (Barceló: 1980, 99) que, en el cas extrem, pot cristalitzar en una *Baronia* (Montaner: 1986, 46).

En qualsevol cas, allò que tots accepten són les relacions directes entre les cavalleries i l'establiment d'un sistema militar capaç de defensar el regne de Mallorca dels potencials atacs enemics, que sorgeix just després de la Conquesta i es mantindrà, amb modificacions, fins al segle XVIII.

El treball que tot seguit oferim pretén incidir en alguns dels trets esmentats fins aquí, a partir de l'estudi del procés històric que experimentà el feu de Guillem de Torrella¹, des de la seva creació poc després de la Conquesta fins al desmembrament d'una part dels seus territoris l'any 1318, que passaren a formar part del patrimoni reial. S'hi estudia, igualment, la creació i la posterior evolució de la nova *Cavalleria de Guillem Sacosta o de Gaubert Roig*, que sorgirà l'any següent a l'empar de les rendes dels territoris desmembrats.

En l'elaboració del present treball hom ha utilitzat documents procedents de l'Arxiu del Regne de Mallorca (ARM) i de l'Arxiu Diocesà de Girona (ADG), així com les recensions i transcripcions d'alguns manuscrits publicats a *Fontes Rerum Balearium* (FRB) i al *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* (BSAL). Per a una millor comprensió de les relacions de parentiu, s'acompanya l'arbre genealògic de la branca de la família Torrella que afecta aquest estudi.

El feu de Guillem de Torrella

Guillem Cabanelles, bisbe de Girona entre 1227 i 1245, fou un dels magnats que acompanyaren el rei Jaume I en la conquesta de Mallorca (*"ad captionem terre Maioricarum de manibus inimicorum fidei cristiane"*). En compensació per l'ajuda prestada i en compliment dels pactes signats a Barcelona i a Tarragona abans d'iniciar l'expedició, obtingué un important nombre de possessions a l'illa en concepte de botí de guerra, situades totes elles a la Medina Mayûrqa i al seu terme, així com als antics districtes musulmans de Mûru i de Shulyâr. Com la resta dels magnats i dels cavallers, el bisbe gaudia d'aquestes propietats en feu², pel qual estava obligat a prestar jurament de fidelitat i homenatge de boca i de mans al Rei cada vegada que es produís un canvi de titular a la diòcesi.

Després de la violenta entrada de la host cristiana a la ciutat musulmana de Palma la Nit de Cap d'Any de l'any 1229, el bisbe de Girona no

¹ Aquest feu no té res a veure amb la Cavalleria que el bisbe de Girona instituí a favor del mateix Guillem de Torrella amb data 03/11/1245 (ADG. Vestuari, número 20. Girona, 3 nones novembre 1245) i que fou transferida abans del 1289 a favor de la família Cerdó d'Inca. Tampoc no cal confondre'l amb la Cavalleria de *Mahuja* i *Binibassí* de Bernat de Torrella, ni amb el patrimoni de Bernat de Santa Eugènia i dels seus porcioners.

² Un feu és una propietat, renda o jurisdicció (= dret d'exercir l'autoritat) que un senyor rep gratuïtament del sobirà o d'un altre senyor, amb l'obligació de prestar-li determinats serveis.

romangué gaire temps a Mallorca. La pesta que s'hi desencadenà després de la batalla i els quefers inherents a la diòcesi gironina comportaren l'immediat retorn del bisbe als seus dominis.

El 28 de març del 1230, poc abans de partir, nomenà procurador seu i administrador dels béns que li pertocaven a Mallorca el seu nebot Guillem de Torrella, fill de sa germana Clara Cabanelles i de Bernat de Torrella, senyor del castell de Creixell (Negre: 1966,223). El nebot fou un dels trenta cavallers que formaren part de la seva host, al qual conferí plenes facultats per inquirir els béns que li pertanyessin a l'illa, així com per establir-los o llogar-los³.

El cavaller Guillem de Torrella, que aleshores devia tenir de vint a vint-i-cinc anys, establí el seu domicili a Mallorca per complir degudament els manaments de l'oncle i hi romangué per sempre. Ell fou l'encarregat de dotar així com calia els altres cavallers que també havien ajudat el bisbe en la creuada mallorquina, i de negociar amb el comte d'Empúries, l'abat de Sant Feliu de Guíxols, el prebost de Solsona i la ciutat de Narbona el repartiment i la divisió dels béns mobles i immobles de la porció que conjuntament els correspongué.

El primer senyor: el cavaller Guillem de Torrella

El 17 de setembre del 1232, com a paga dels serveis prestats, l'oncle-bisbe donà i concedí en feu a Guillem de Torrella una part de les seves propietats, lliure de lluïsmes i de qualsevol altra càrrega o servei feudal, per la qual li havia de respondre per vint "cavalleries"⁴ en defensa de Mallorca sempre que en fos requerit "*secundum quod inhabitantes insulam nominatam servicium fecerint pro viginti cavallariis*". Aquesta donació⁵ estava formada per un seguit de béns dispersos, sobre els quals Guillem de Torrella començà a gaudir la plena propietat i a exercir la jurisdicció civil:

* Una casa-vivenda al carrer de Sant Jaume de Ciutat, que confrontava amb l'honor de l'abat de Sant Feliu de Guíxols, amb l'honor de l'Hospital i amb l'hort de Ramon de Pexonad.

* Un forn situat a Sant Jaume el Vell, que confrontava amb la Riera, amb l'honor del comte d'Empúries i amb les cases que Ademar Fuster tenia pel propi bisbe de Girona.

³ L'acta de nomenament de procurador ha estat publicada a *F.R.B./1*, pàgina 29 (5 kalendes abril 1230).

⁴ En aquest cas sembla que el mot "cavalleria" equival a una unitat de mesura de valor desconegut, que s'utilitzà per avaluar els efectius militars aportats per cada un dels nobles que participaren en la Conquesta, en el sentit que li atorga Quadrado.

⁵ ARM. Pergamins del Reial Patrimoni, número 14; i ADG. Vestuari, número 4 (15 kalendes octubre 1232). El document ha estat publicat íntegrament a *B.S.A.L./13*, pàgina 264, i més correctament transcrit a *B.S.A.L./29*, pàgina 755.

* El molí de Casa o *Reha Addar*, situat sobre la síquia de Canet o síquia major de Ciutat⁶.

* Unes cases al carrer que entrava a l'Almudaina, que aleshores estaven llogades a Bernat d'Espanya per un morabatí anual, i confrontaven amb les cases de Ramon de Sant Martí i amb les de l'orde del Temple.

* Una casa que donava al carrer de la Ferreria i estava constituïda per nou obradors, llogats per cinc masmodines anuals. Confrontava amb els honors del comte d'Empúries, del comte Nuno Sanxo i de l'abat de Sant Feliu de Guíxols⁷.

* L'alqueria dita *Guarrada* o *Guartada*, que estava situada en el terme de Catí, a la parròquia de Sant Miquel, i tenia una extensió de tres jovades. Confrontava amb l'honor del comte d'Empúries i amb el de l'abat de Sant Feliu de Guíxols.

* La terra que el bisbe tenia en el terme de la Ciutat, que confrontava amb dos camins, amb l'honor del comte d'Empúries i amb l'honor de l'orde de l'Hospital.

* Una "*laboracionem*" situada en un indret desconegut del terme de la Ciutat, que confrontava amb l'alqueria de *Tricesima*, del comte d'Empúries, i amb la d'*Alaquantin*.

* L'alqueria anomenada *Tanchar*, *Taquer* o *Tanca*, de set jovades d'extensió, que estava situada en el terme de Muro i confrontava amb l'honor del comte d'Empúries i amb l'honor del prebost de Solsona.

* L'alqueria de *Murel*, *Morel* o *Morell*, també situada a Muro, de sis jovades d'extensió, confrontant amb l'anterior.

* La tercera part d'un casal de tres molins a la Marjal, prop de l'Albufera de Muro, la totalitat del qual estava pendent de dividir amb el comte d'Empúries i l'abat de Sant Feliu, que posteriorment també li cediren la seva part⁸.

* La millor alqueria que pertanyés al bisbe en el terme de Sóller quan es fes la divisió de béns entre ell i els altres magnats. Aquesta "*meliorem alqueriam*", una vegada repartides les propietats, resultà ser

⁶ Tant aquest molí com el forn anterior els havia obtingut el bisbe de Girona en virtut de la transacció amistosa que féu amb l'abat de Sant Feliu de Guíxols el 17/01/1232. ADG. Vestuari, número 3 (16 kalendes febrer 1231). El document ha estat reproduït íntegrament a *B.S.A.L./13*, pàgina 255 i a *F.R.B./1*, pàgina 108, número 96. El molí era el treçè que hi havia a la síquia de Canet, comptant des de la mar cap a l'ull de la font.

⁷ Un d'aquests obradors el cedí el bisbe de Girona al prebost de Solsona el 2 d'agost del 1233, com a suplement del botí. ADG. Vestuari, número 6 (4 nones agost 1233).

⁸ L'abat de Sant Feliu de Guíxols transferí els drets sobre la seva part d'aquests molins al mateix Guillem de Torrella el 4 de gener del 1234. El document està publicat a *B.S.A.L./13*, pàgina 256, i també n'està una regesta a *F.R.B./1*, número 479. L'altra tercera part li fou transferida pel comte d'Empúries abans del 1240. ARM. Torrella. Armari 7, fardell 72 (5 idus maig 1240).

la de *Biniaraix* que, pocs mesos després, fou arrodonida gràcies a la donació que li féu l'abat de Sant Feliu de Guíxols de "*ipsam quintam partem quam habemus in ipso podiolo que est juxta domos vestras ad ipsam alchariam de Benaratx*"; és a dir, de la cinquena part d'aquell pujol que hi ha devora les cases que Guillem de Torrella ja tenia a l'alqueria de *Biniaraix*⁹. A més de les cases, l'alqueria devia comptar amb un hort ben extens, que es regava amb l'aigua de la síquia procedent de la resclosa del torrent de Fornalutx, amb una zona de conreu de vinya i cereals part damunt d'aquesta síquia, i amb un incipient olivar que estava situat a les cotes superiors i mesclat amb àrees de garriga on hi pasturava el bestiar.

Aproximadament per les mateixes dates, el comte d'Empúries cedeix a Guillem de Torrella, també en feu, un camp "apud Sanctum Laurencium" en el terme de la Ciutat.

L'any 1240, però, a instància del bisbe de Girona i per tal de dotar la diòcesi de Mallorca, fa homenatge i reconeix tenir en feu de la Seu de Mallorca la desena part d'aquests béns i dels censos que produïen, així com la mitat dels delmes del blat, del vi, de l'oli i dels molins. Del delme de la terra que es reserva per al seu propi conreu, només en cedeix la quarta part¹⁰.

Aprofitant aquesta cessió, Guillem de Torrella realitzà la permuta de les cases de l'Almudaina per unes altres cases situades al carrer de Sant Jaume, que eren de la Seu. Aquestes cases, que solien esser un celler, les tenia en establiment Doménec d'Arters i confrontaven amb el carrer esmentat, amb una altra via pública i amb les cases de Ramon Llobard¹¹.

Passaren els anys i Guillem de Torrella, que seguia administrant els béns de l'oncle i compartia l'estada entre l'hospici de Biniaraix, l'alqueria de *Murel* i la casa de Ciutat, establí el forn del carrer de Sant Jaume per cinc morabetins censals i el molí de Casa a Arnau Roig per vint morabetins, reconstruí i establí els tres molins de la Marjal i començà a establir alguns camps, rafals i terres de *Tanchar* i de *Murel* i alguns bocins de *Biniaraix* a diversos colons a canvi de rendes anuals en diner i en espècie.

⁹ Incomprensiblement, el cronista Binimelis (1593, 80) afirma que Biniaraix "*en lengua arábiga se decía Benihathax Bernalge y era un rafal de Bernardo Celer de Tarragona que le dió el Rey con quatro jovadas de tierra*". Tant Dameto (1840, 800) com Rullan (1875, 17) cometen el mateix error en copiar la cita de Binimelis. En realitat, el rafal Benialhax de quatre jovades que el rei cedí a Bernat Celer de Tarragona, estava situat en el terme de Petra (Binimelis: 1593, 19; Busquets: 1952, 727; i Soto: 1984, 67).

¹⁰ ARM. Torrella. Armari 7, fardell 72. (5 idus maig 1240). No consten expressament els béns que constituïren aquesta desena part cedida a l'església, que probablement es detallaren a un acte posterior.

¹¹ Així es desprèn del capbreu dels béns realitzat anys després. ADG. Vestuari, número 40 (4 idus gener 1288).

Els establiments de Biniaraix afectaren per igual la part d'horta, la de vinya, la d'olivar i les garrigues i, fins i tot, les terres i els solars més acostats a les cases de l'alqueria. Com a conseqüència de l'establiment d'aquests solars sorgí un petit nucli de població, que és el precedent immediat del llogaret actual. Entre 1253 i 1263, Biniaraix tenia entre vint i trenta cases dotades d'una xarxa de clavagueram i nuclearitzades als voltants de l'alqueria, la plaça, l'era, els dos cellers i una o dues tafones, i disposava de quatre camins que la comunicaven amb la vila de Sóller i amb les alqueries de *Binibassí*, de *Fornalutx* i d'*Alofre*. En aquests anys, els esforços dels habitants es dirigien a la rompuda de noves terres en perjudici de la garriga i en benefici de la vinya i de l'olivar, que s'intentava ampliar a base d'empeltar nous ullastres¹².

L'oncle-bisbe, que probablement mai no tornà a Mallorca, poc abans de morir volgué quantificar la donació que havia fet al seu nebot i, l'any 1243, en reconeixement de l'honor i en compensació d'aquelles vint "cavalleries" que li havia conferit, li imposà l'obligació de mantenir sempre a punt la sisena part d'un cavall armat i guarnit per defensar el regne de Mallorca¹³.

L'any 1259, Guillem de Torrella cedeix una part dels béns i de les rendes al seu fill Arnau, amb motiu de les noces d'aquest amb Bernada de Font, tal com ho havia estipulat amb el seu consogre, Arnau de Font, a les capitulacions matrimonials signades deu anys enrere, a principis d'abril del 1249¹⁴. Aquests béns i rendes, que corresponen a la part de l'heretat i legítima paterna i materna, estaven constituïts per una part de les cases del carrer de Sant Jaume de Ciutat, el forn de Sant Jaume el Vell i l'alqueria de *Tanchar*. Arnau de Torrella, segon senyor de *Tanchar*, probablement preferí viure a Ciutat abans que a Muro i, l'any 1264, establí el darrer tros que li quedava de l'alqueria de *Tanchar* a Pere de Padrina, amb les cases, colomers, vinyes i altres arbres per 2.200 sous d'entrada i a delme de pa, vi, oli, lli i cànem¹⁵.

Alguns anys després, Guillem de Torrella encara fa donació de l'alqueria de *Murel* i d'un rafal anomenat *Peníscola*, ambdós situats a Muro, al monestir de Santa Margarita de Ciutat¹⁶. Endemés, Guillem de

¹² Totes aquestes dades s'han extret del registre ARM. ECR-343, folis 49 a 93; i del ECR-344, foli 222.

¹³ ADG. Vestuari, número 18; i ARM. Pergamins del Reial Patrimoni número 66 (5 nones juliol 1243). Desconeixem, a hores d'ara, el significat exacte de l'expressió "*la sisena part dun cavall armat*". Seguint les indicacions de Barceló (1980, 100), podria significar l'obligació de servir durant dos mesos cada any amb un cavall.

¹⁴ ADG. Vestuari, número 22 (8 kalendes abril 1259); i ARM. ECR-343, foli 94 (15 kalendes gener 1264).

¹⁵ ARM. ECR-343, foli 94 (15 kalendes gener 1264).

¹⁶ ARM. Torrella. Armari 11, fardell 32 (4 idus juliol 1267). Cal suposar que es tracta d'una part d'aquesta alqueria. La donació fou confirmada per la Seu de Girona, com a senyor eminent, el 16 d'abril del 1269, imposant al monestir un censal de cinc

Torrella disposà el seu testament el 12 de juliol del 1267, i hi instituí un benefici eclesiàstic dotat amb dues lliures de cera que feia de cens un dels obradors del carrer de la Ferreria, més el delme, la tasca i altres drets senyorials de l'alqueria de *Guarrada* situada al pla de Catí.

El succeí el fill segon, igualment anomenat Guillem de Torrella, que fou l'hereu universal de la castellania de Creixell i del patrimoni que restava a Mallorca, i responsable directe de la prestació del servei feudal d'una sisena part d'un cavall armat a la Seu de Girona, tal com ho havia disposat el bisbe¹⁷.

El segon Guillem de Torrella, també cavaller

El segon senyor de les alqueries de *Biniaraix* i de *Murel*, també fou cavaller com el seu antecessor i es casà amb Alamanda Corró (?), que aportà en dot la respectable quantitat de sis-centes lliures mallorquines. Pel que fa a la gestió patrimonial, només sabem que continuà la pauta d'establiments iniciada pel seu pare a Biniaraix.

El 14 de juliol del 1285 féu testament¹⁸, mitjançant el qual llegà quatre-centes lliures perquè fossin repartides als pobres, assignà una quantitat consemblant al fill segon Guillemó, donzell, amb la condició que no les podia cobrar abans de complir els vint anys, i instituí com a hereu universal el fill major Arnau, ambdós menors d'edat, que quedaren sotmesos a la tutoria de sa mare Alamanda¹⁹. En el cas que morissin sense fills mascles legítims, el patrimoni havia de passar al germà del testador, el cavaller Arnau, al qual nomenà hereu substitut.

Segons l'estimació de béns feta trenta anys després a sol·licitud del rei, el patrimoni del cavaller Guillem de Torrella quan morí era equivalent a unes 7.765 lliures mallorquines, en les que hi estaven incloses les alqueries que administrava personalment a Sóller i a Muro, els censals que obtenia per les terres establertes i pel molí de Ciutat, l'alou de l'alqueria *Guarrada* del pla de Catí i els béns mobles i semovents²⁰.

Guillemó de Torrella, donzell

La vida del donzell Guillemó de Torrella fou tocada d'infortuni. Quan sa mare Alamanda morí, quedà sota la tutela del seu parent Ramon

morabatins anuals per l'alqueria de *Morel* i una masmodina i el delme de tots els fruits pel rafal. La Seu es reservà la jurisdicció sobre aquests territoris i el lluïme de les transmissions futures. En compensació per aquesta confirmació, també li imposà un foriscapi de dos morabatins per cada vegada que s'elegís nova priora. ADG. Vestuari, número 35 (16 kalendes maig 1269).

¹⁷ ARM. Torrella. Armari 11, fardell 32 (4 idus juliol 1267).

¹⁸ ARM. Torrella. Armari 11, fardell 32; i ARM. LR-3, foli 190 (Pridie idus juliol 1285).

¹⁹ ARM. AH-5014, foli 4 (13 kalendes abril 1289).

²⁰ Vegeu l'apèndix número 1.

Corró i, tot just fets els vint-i-cinc anys, fou acusat, jutjat i condemnat per homicidi, com a resultat del qual se li imposà una multa de sis-centes lliures que havia de pagar al fisc reial en dues vegades, la meitat per la Mare de Déu d'Agost i l'altra meitat per Nadal. Com que encara estava sotmès a tutoria i no havia cobrat la legítima paterna, Guillemó hagué de recórrer a un fiador que pagàs per ell la sanció. L'avalador resultà ésser Ferran Rodrigues, sogre del seu germà, qui acceptà fer-se càrrec de la multa solidàriament amb el seu gendre i pagà cinc-centes lliures al fisc sota la garantia del patrimoni íntegre de Guillemó, en la que estava inclosa la legítima pendent de cobrar²¹. El rei Sanxo, per la seva banda, li condonà les altres cent lliures.

El mateix monarca, el 13 d'agost del 1308, institueix una cavalleria en feu a favor seu, amb l'obligació de mantenir un cavall armat en defensa de l'Illa. La cavalleria estava dotada amb una renda de 500 sous reials de Mallorca, provisionalment pagadors pels Procuradors reials, que probablement ajudaren a alleugerir l'apurada situació financera del donzell²².

En el període comprès entre 1302 i 1312, Guillemó de Torrella es casà i engendrà una filla que tingué el nom d'Alamanda. Al poc temps el donzell morí i deixà com a hereva la filla pubilla, sota la tutoria de sa mare Beatriu. Als voltants del 1320, Alamanda es casarà amb Arnaldó de Santacília, donzell, que aleshores tenia 14 anys.

Arnau de Torrella, cavaller de ventura

La biografia d'Arnau de Torrella, tercer senyor de *Biniaraix* i de *Murel*, combina els trets essencials d'un autèntic protagonista de novel·les de cavalleria: cavaller de fortuna, soldat a sou, viatger incansable, es consagrà a l'ofici de la guerra i acabà notablement empobrit i entrampat.

Arnau fou armat cavaller abans d'arribar a la majoria d'edat i, a principis de l'any 1300, es comprometé per tres anys a servir personalment en la defensa del regne de Mallorca per compte d'una de les cavalleries que el comte d'Empúries estava obligat a mantenir. A canvi d'aquest servei rebria un salari anual de trenta lliures valencianes²³.

Aproximadament per les mateixes dates, es casà amb Ramoneta, filla del cavaller Ferran Rodrigues, VIè. senyor de Sa Bastida de Bunyola, que aportà al matrimoni una dot de més de set-centes lliures mallorquines.

²¹ A més de les 400 lliures de legítima, el patrimoni de Guillemó de Torrella consistia en una alqueria no identificada i els drets que li poguessin correspondre sobre Coanegra per part dels seus parents de Santa Maria. ARM. LR-3, foli 183 (Kalendes maig 1300); i ARM. LR-3, foli 182g (6 kalendes abril 1301).

²² ARM. RP-25, foli 30; i ARM. Torrella. Armari 11, fardell 30. (Perpinyà, idibus agost 1308).

²³ ARM. Dalmau Morató M-1, foli 28g (19 kalendes febrer 1299).

L'exercici de la guerra i les normes de comportament milicià arrelaren fort en el cor del jove cavaller fins el punt que, en el quinquenni següent, adoptà la dràstica decisió de dedicar-se en cos i ànima a l'orde de cavalleria. Resolt a arribar fins a les darreres conseqüències, Arnau de Torrella malvengué els esclaus, el bestiar, les reserves d'oli i de vi i els béns mobles que tenia, i arrendà les cases majors, el celler i la tafona de l'alqueria de *Biniaraix* per aconseguir diner comptant i enrolar-se en les milícies cristianes, amb les quals combaté al costat del soldà Abbu-Sayd, rei del Marroc. Tanmateix, no tingué gaire sort. Afectat de greu malaltia, l'atzarosa vida del cavaller Arnau acabà al campament cristià de la ciutat marroquina de Fez el 29 de desembre de l'any 1312.

L'inventari dels béns de Fez, aixecat dos dies després al duar d'Ifraguèn, on estava l'alcaid major de les milícies catalanes i aragoneses, dóna una idea del tarannà aventurer del personatge²⁴:

* L'equipament de batalla consistia en un cavall negre, una sella de genet nova amb estreps daurats, una armadura composta de gramalla, cuirassa guarnida de fustany, gorgera i elm de ferro amb bavera, i un escut pintat amb les armes dels Torrella. Al davall de la gramalla hi portava una espatllera de sendat vermell i un capell jubat sota l'elm. Com a armes podia elegir entre dos rellons i tres tregassets. Cal esmentar que l'espatllera i una túnica estaven empenyorades a un jueu de Fez per deutes i que la cuirassa i la gorgera eren d'un amic mallorquí que les hi havia deixat quan decidí partir cap a Berberia.

* Un se l'imagina soberg i altiu desfilant a un torneig o fent la cort a una dama habillat amb la millor vestimenta de cerimònies: una cota vermella llistada coberta de diaspre, un pellot de diaspre folrat de vermell i un serrell de seda i or. També usava un mantell blanc amb galons grocs folrat de púrpura i un barret de la mateixa tela; o bé una gonella vermella, una cota blava amb galons i un capell de sol folrat de seda vermella i groga.

* La roba i el mobiliari de la casa que habitava a Fez eren més bé pobres i fàcilment transportables, com correspon a l'existència sempre itinerant d'un cavaller: un matalàs de fustany llistat i un travesser de plomes. una vànova blanca, un parell de llençols i una tovallola de bri llistada, dos cofres, una caixa de poc valor i dues taces de plata.

Arnau de Torrella morí sense descendència. Son pare, que havia previst un final semblant, havia disposat que en tals circumstàncies els béns d'Arnau revertissin a l'oncle Arnau, com ja s'ha dit. El cavaller de

²⁴ ARM. Torrella. Armari 11, fardell 32 (4 kalendes gener 1312). El document, en llatí, ha estat íntegrament transcrit a *B.S.A.L./34*, pàgina 54, per Marià Gual de Torrella. Hom calcula que Arnaldó de Torrella morí el 29 de desembre del 1312 en comptes del 1311, com assenyala aquest autor. A l'apèndix número 3 n'oferim la versió catalana i el valor obtingut en subhasta, així com els deutes que es pagaren. ARM. LR-3, foli 166g.

Fez no pogué respectar al peu de la lletra la darrera voluntat expressada pel seu pare perquè l'oncle Arnau ja era mort, però en respectà l'esperit quan designà successor testamentari el seu cosí germà Arnaldó, també present a Fez.

Arnaldó de Torrella, donzell de Muro

Per aquelles dates, Arnaldó de Torrella ja havia heretat de son pare les cases del carrer de Sant Jaume i les rendes que generaven els establiments de l'alqueria *Tanchar* i del forn del carrer de Sant Jaume.

Just després d'enterrar el seu cosí a Fez i fer l'inventari dels béns es traslladà precipitadament a Mallorca, s'apressà a prendre possessió de l'alqueria de Biniaraix²⁵ i tot seguit féu l'inventari dels béns, les rendes i la jurisdicció que el cosí tenia a l'illa, dels quals se n'apodera i en cedeix l'usdefruit a la vídua Ramona²⁶. Aquests béns consistien en:

* La castellania del castell de Creixell, que li havia llegat el seu avi Guillem.

* La casa de l'alqueria de *Biniaraix*, a Sóller, amb celler i tafona, que estava arrendada, i les rendes de les terres establertes.

* La casa i el celler de *Murel*, a Muro, ben aparellada de mobles i sortida de bestiar i aviram, i les rendes dels establiments de l'alqueria.

* Els tres molins de la Marjal, vora l'Albufera de Muro.

* L'hospici del carrer de Sant Jaume de Ciutat, ben parat de mobles i estris.

* El molí de la síquia major, que continuava establert.

* L'alqueria *Guarrada* del pla de Catí.

* El *Camp de les Llebres*, situat a la parròquia de Santanyí.

* Un obrador a la parròquia de Sant Jaume de Ciutat.

Així doncs, l'any 1313 es produeix la reunificació del feu que el bisbe de Girona havia atorgat a la família -i el comte d'Empúries i l'abat de Sant Feliu havien arrodonit-, i Arnaldó de Torrella s'erigeix en el castellà de Creixell i en el tercer senyor de *Tanchar* i quart de *Biniaraix* i de *Murel*.

No obstant això, quan Arnaldó pren possessió de l'heretat, el patrimoni del seu cosí havia quedat considerablement minvat i, el que és pitjor, completament hipotecat i carregat de deutes. L'estimació feta pels mateixos prohoms que havien avaluat anteriorment les propietats de Muro i de Sóller només els concedien ara un valor de 5.345 lliures, quantitat que suposava una disminució del 31 % respecte a trenta anys enrere²⁷.

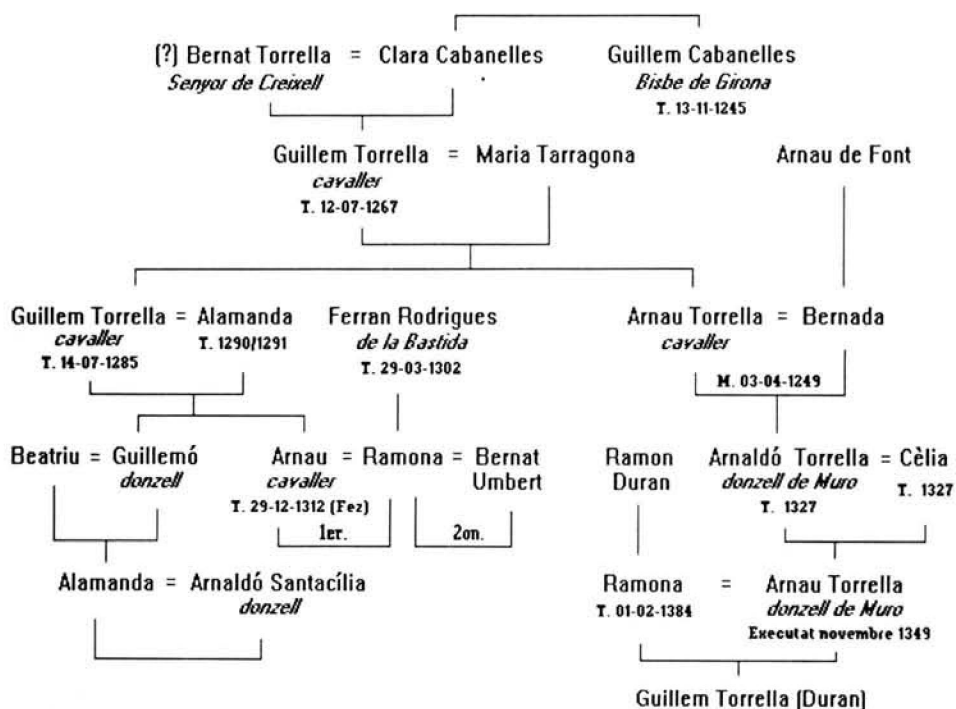
²⁵ ARM. Torrella. Armari 11, fardell 30 (Mallorca, 3 kalendes febrer 1312).

²⁶ ARM. Torrella. Armari 11, fardell 32. Mallorca, 4 nones febrer 1312).

²⁷ Vegeu l'apèndix número 1.

GENEALOGIA DEL CAVALLER GUILLEM DE TORRELLA [1229-1349]

=====

Tot just possessionat dels béns del seu cosí, Arnaldó de Torrella hagué de fer front a les demandes i plets dels creditors, sense que pogués comptar amb un sol diner dels béns inventariats a Fez i venuts en subhasta pública, que quedaren reduïts al no-res després d'haver pagat els salaris dels criats, la sepultura, les deixes, les penyores dels jueus, els albarans dels notaris i escrivans i la gran quantitat de deutes que deixà el cavaller Arnau.

* La primera demanda que hagué d'afrontar el nou hereu fou presentada davant el rei per Berenguer Seguí, fill de l'alcaid de les milícies catalanes a Fez i company i amic del difunt, que pretenia l'alqueria de *Biniaraix* com a llegat testamentari que suposadament li havia fet aquell. Aquesta demanda explica les presses d'Arnaldó per prendre possessió de l'alqueria, i originà un llarg procés que es perllongà fins l'any 1317-1318 i acabà amb la ratificació de la propietat a favor del Torrella²⁸.

* A continuació, Arnaldó hagué de respondre al requeriment de Ramona, la vídua del seu cosí, tant per la dot com per l'escreix, per la part de la roba de la cambra nupcial que li pertanyia i pels altres drets i indemnitzacions que ascendien en total a 1.235 lliures.

* Més endavant fou la seva neboda Alamanda, la filla de Guillemó de Torrella, qui li reclamà ni més ni menys que la legítima de l'avi comú Guillem de Torrella, mort l'any 1285, que fou taxada pels tribunals en dues-centes lliures pagadores anualment de 50 en 50 lliures el dia de Sant Pere i Sant Feliu²⁹.

* Finalment, Arnaldó hagué de pagar altres deutes per soldades, compra de roba i confecció de vestits, costes judicials, lluïsmes i despeses diverses per un muntant de 1.288 lliures 9 sous i 6 diners.

Després d'haver satisfet totes aquestes quantitats, que pujaven a quasi 2.500 lliures, quedaven encara deutes pendents per valor d'altres 1.285 lliures més 425 dobles d'or, entre les quals s'hi comptaven les quatre-centes lliures que el cavaller Guillem de Torrella, l'oncle d'Arnaldó, havia deixat en testament per als pobres. Calia afegir-hi també les cinc-centes lliures que havia de tornar als hereus del cavaller Ferran Rodrigues per la fiança de la sentència pel "*crimen omicidii*" dictada contra Guillemó de Torrella l'any 1300³⁰.

De tot d'una, Arnaldó intenta capejar el temporal i fer front a les obligacions econòmiques del patrimoni que havia heretat, però ben aviat comprova que les càrregues són excessives i que els deutes pugen més que el valor de la propietat. Davant la certesa de la situació i la manca de liquidesa, decideix declarar insolvent l'heretat, que li és admesa pel rei Sanxo sense reserves. A partir d'aquell moment, Arnaldó de Torrella

²⁸ ARM. LR-3, foli 104 (16 kalendes agost 1313).

²⁹ ARM LR-3, foli 181 (14 kalendes octubre 1315).

³⁰ Vegeu l'apèndix número 2.

iniciarà un procés d'alienacions que no acabarà fins a la liquidació pràcticament total de l'heretat.

Primerament decideix vendre una de les cases de Ciutat i, tot seguit, ven dues-centes quarteres i dues barcelles de forment censal que l'heretat rebia dels emfiteutes de l'alqueria de *Murel*³¹; però finalment resol vendre íntegrament l'alqueria de *Biniaraix*. Per tal d'estalviar-se algun diner, Arnaldó de Torrella sol·licita l'exempció del lluïsmes que li pertocava satisfer al rei en reconeixement del domini directe³². El rei Sanxo, que havia iniciat una decidida política d'adquisicions patrimonials (Cateura: 1982), en un primer moment ordena als seus procuradors que facin ús del dret de fadiga i comprin l'alqueria pel mateix preu i amb les mateixes condicions que el comprador Jaume Avellà, a la vegada que concedeix a Arnaldó de Torrella la reducció de la quarta part de l'import del lluïsmes.

No content amb això, el rei mana als procuradors que deliberin i estudiïn la possibilitat de confiscar legalment l'alqueria de *Biniaraix*, els molins de l'Albufera de Muro i les dues-centes quarteres de forment censals de l'alqueria de *Murel* que havia venut, al·legant l'incompliment dels deures feudals als quals estaven obligats aquests béns. L'informe jurídic elaborat a l'empar del manament reial posa en evidència que, des de la concessió dels béns per part del bisbe Cabanelles, en cap moment no s'havia presentat la fadiga ni s'havia pagat el lluïsmes de les successives transmissions i establiments, ni tampoc no s'havia reconegut ni fet menció del feu i, en conseqüència, el rei podia demanar tots aquests drets senyorials i reclamar els endarreriatges i les indemnitzacions pertinents³³.

A la vista de l'informe, el rei ordena paraitzar l'operació de compra-venda i entaula plet contra el senyor de *Biniaraix* i de *Murel*. Davant l'evidència dels fets, la solidesa de l'argumentació i la crítica situació econòmica que patia, Arnaldó de Torrella renuncia a litigar amb el rei i opta per arribar a una composició amb ell. La transacció amistosa se signa el 15 d'octubre del 1318 i conté els pactes següents³⁴:

* El rei admet i atorga a Arnaldó de Torrella i als seus predecessors que tenen i han tengut en feu les alqueries de *Biniaraix* i de *Murel*, amb les seves pertinences i jurisdicció, per les quals li ha de pagar el cens simbòlic d'un diner anual.

* La fadiga i el lluïsmes de les alienacions futures que s'hi facin corresponen al rei.

* Els emoluments que s'obtinguin de les vendes i dels establiments són dels Torrella.

³¹ Les compraren el donzell Arbert de Cortada i els ciutadans Pere i Guillem Roig, germans. ARM. Bernat Carreres. C-5, foli 2.

³² ARM. RP-25, foli 22 (Perpinyà, 10 kalendes maig 1318).

³³ ARM. RP-25, foli 21 (Perpinyà, 16 kalendes setembre 1318).

³⁴ ARM. ECR-346, foli 211 (18 kalendes novembre 1318). Vegeu l'apèndix número 4.

* Es respectaran per a sempre els drets i els servicis feudals que es va reservar el bisbe de Girona.

En el mateix acte, Arnaldó de Torrella presta homenatge de boca i de mans al Lloctinent reial en reconeixement del feu i jura sobre els Evangelis que es comportarà com un vassall bo, legal i fidel al rei. Amb la signatura d'aquest acte quedava preservada la legalitat vigent i es reconeixia la supremacia del domini i de la jurisdicció reial sobre la dels Torrella.

Poc després es reprenen les negociacions que el rei havia interromput unilateralment i, el darrer dia d'octubre, Arnaldó de Torrella ven al rei Sanxo l'alqueria de *Biniaraix* "*cum eiusdem terminis, pertinentiis, jurisdictionibus, censibus, agrariis et aliis terre meritibus et redditibus*" per 3.300 lliures mallorquines, de les quals cal descomptar-ne tres-centes vint-i-cinc pel lluïisme³⁵.

Amb aquesta venda es tanca el breu període senyorial de la història de Biniaraix. En endavant, l'alqueria i les rendes que proporcionava quedaren integrades en el patrimoni reial i a lliure disposició del rei i dels seus successors.

Exceptuant la castellania de Creixell, la resta del patrimoni heretat per Arnaldó de Torrella del seu cosí Arnau quedà notablement minvat. En canvi, els béns i les rendes que Arnaldó havia rebut directament del seu pare -les cases i el forn del carrer de Sant Jaume de Ciutat i l'alqueria *Tanchar* de Muro- mai no resultaren afectats per la fallida del patrimoni del cavaller mort a Fez. El conjunt del patrimoni era tingut en feu de la Seu de Girona i obligat a la prestació del sisè d'un cavall armat, i també en feu del Rei i sotmès al pagament del cens anual d'un diner, al pagament del lluïisme i a la presentació de deu dies de fadiga.

Arnaldó esdevé donzell i s'estableix amb la seva esposa Cèlia a l'alqueria de *Murel* de Muro, de la qual en següiren cedint bocins en emfiteusi. L'any 1322 venen als germans Guillem i Pere Roig, ciutadans, altres onze gallines i quatre sous censals que reben dels emfiteutes d'aquesta alqueria^{35 bis}. Amb aquests censos i les altres 200 quarteres i dues barcelles que havien comprat anteriorment, els germans Roig i Asbert Cortada constitueixen *l'alou* que més endavant s'anomenarà *den Gaubert Roig*.

Als voltants de l'any 1327 Arnaldó disposa el seu testament, mitjançant el qual institueix una capellania a l'altar de Sant Ciprià de l'església parroquial³⁶. L'any següent els dos cònjuges ja eren morts, i el seu pubill Arnau quedà sota la tutela del curador Ramon Duran.

³⁵ ARM. RP-2035, foli 57g (3 kalendes novembre 1318); i ARM. RP-25, foli 23 (Perpinyà, 3 nones novembre 1318). Citat per Barceló (1983, 144).

^{35 bis} ARM. Notaris. C-5, f.1. Pridie kalendes octubre 1322.

³⁶ ARM. T-387, foli 7g; i M-78, foli 58g.

Arnau de Torrella, donzell, inculpat de lesa magestat

Arribant a la majoria d'edat, Arnau de Torrella assoleix l'estatus de donzell i es casa amb Ramona Duran, la filla del seu tutor. La parella segueix conrant i habitant l'alqueria de *Murel* fins que, l'any 1341, la cedeixen a dos amitgers reservant-se una cambra i el colomer.

El donzell Arnau heretà l'esperit venturer del seu avantpassat el cavaller Arnau, però tengué la desgràcia d'eleger el bàndol del perdedor. Enrolat a l'exèrcit de Jaume III que lluità per recuperar el regne de Mallorca, Arnau de Torrella combaté al costat del seu rei a la batalla de Lluçmajor del 28 d'octubre del 1349 i sobrevisqué a la lluita però caigué presoner, i a principis de novembre fou condemnat a mort i ajusticiat pel crim de lesa magestat. Un mes després de la batalla, la Procuració Reial donava l'ordre de vendre els béns i les rendes que foren de l'inculpat^{36 bis} i, seguint aquesta ordre, l'alqueria de *Murel* i els censos emfitèutics que generava foren venuts a l'encant públic i adjudicats l'any 1350 al donzell Pere de Tornamira per cent-vuitanta lliures.

La vídua Ramona i el seu fill Guillem, que adoptà el llinatge de son avi Ramon Duran, continuaren vivint de les rendes del patrimoni matern. En morir Ramona l'any 1384, en edat molt avançada, ordena que el seu patrimoni sia venut i convertit en rendes en diner i en espècies; les rendes les llega als futurs néts a parts iguals, i mana que els interessos siguin aplicats al manteniment del fill i a obres pies en remissió dels seus pecats i del seu marit.

La resta dels rèdits i dels béns que foren d'Arnau de Torrella, amb la jurisdicció inherent, constituïren la *Cavalleria de Tanchar* que l'any 1365 estava en poder del donzell Joan Onís. A principis del segle XV aquesta Cavalleria era de Pere de Buadella, donzell, que l'any 1420 la vené a mossèn Ramon Safortesa, dins la família del qual romangué fins el segle XIX.

La Cavalleria Sacosta o de Gaubert Roig

El set de febrer del 1319, tres mesos després de l'adquisició de *Biniaraix*, el rei Sanxo institueix una nova Cavalleria en feu, sota l'obligació de mantenir un cavall i un cavaller permanentment armats i aparellats per defensar el regne de Mallorca. El primer titular d'aquesta Cavalleria serà l'escuder reial Guillem Sacosta³⁷, que la rebé en satisfacció

^{36 bis} ARM. Notaris. M-80, f.100 (27/11/1329)

³⁷ "Servicials e escuders són aquells qui són deputats a servei curiós i polític, així com és servir al senyor en taula e acompanyar-lo per lla on va. Aquests deuen esser tenguts ben vestits, e en terres en que s'usen portar armes van detrs de llurs senyors ab armes. Aquests comunament se lloguen, ells e llur servei, per cert preu e a cert temps ab aquell ab qui estan, e el llur servei és apellat per llogater". Citat per López (1987, 23).

dels *“pluribus gratis serviciis que tu fecisti nobis, tam in officio illustris regine Marie, consorte nostre carissime, quam in nostro officio, et facis continue ac facias in futurum”*. La Cavalleria simplement fou dotada amb una renda anual de trenta-cinc lliures. Per pagar-les se li assignaren cinc censos emfitèutics procedents d'altres tants establiments parcials de l'alqueria de *Biniaraix* fets pels senyors de Torrella, i el rei es reservà el domini directe i els lluïsmes i foriscapis resultants de les vendes o alienacions que es fessin en endavant. Guillem Sacosta, agraït, es declarà vassall del rei, prometé tenir sempre aparellat *“unum equitem et unum equm armatum bonum et acceptabilem”*, li féu homenatge de boca i de mans i li prestà jurament de fidelitat personalment al castell reial de Perpinyà³⁸.

Guillem Sacosta constatà ben aviat que la renda assignada pel rei Sanxo era insuficient per mantenir l'estatus i el servei que se li exigia i, l'any 1327, recorre al rei Jaume III per sol·licitar-li un augment. El rei s'assessorà amb les persones que foren presents en el moment de la infeudació i, el 18 de març d'aquell any, resol incrementar-li el rèdit amb altres quinze lliures anuals, en compliment de la promesa feta pel rei Sanxo i en reconeixement dels *“grata servicia que dicto domino regi bone memorie et nobis ac inclito domino Philipo de Maiorica, nostro patruo et tutori, impendisti ac impendis continue”*. Jaume III no li assignà aquest augment sobre uns ingressos concrets, sinó que manà als Procuradors reials que el pagassin *“de redditibus, exitibus et perventibus nostris Civitate et regni Maioricarum”*³⁹; és a dir, de les rendes generals del regne. En el mateix acte de concessió de l'augment, Guillem Sacosta referma el contracte de vassallatge amb el rei.

La Cavalleria ja no romangué gaire temps en mans de Guillem Sacosta, perquè a la *mostra* dels cavalls armats que fou convocada pel darrer dissabte de maig de l'any 1332 hi constava com a titular el donzell de Ciutat Guillem Arnau d'Illa⁴⁰ qui, el 19 de novembre del mateix any, l'adquireix en propietat per cinc-centes lliures⁴¹.

El 28 d'abril del 1337, Guillem Arnau d'Illa revengué la Cavalleria al jurisperit ciutadà Andreu des Valers per la mateixa quantitat⁴².

³⁸ ARM. ERC-1145, foli 72 (Perpinyà, 7 idus febrer 1318). El document ha estat transcrit íntegrament per Jaime de Oleza y España a *B.S.A.L./30*, pàgina 431, amb nombrosíssims errors que el fan pràcticament inservible i, per tant, el reproduïm a l'apèndix número 5. La concessió del feu fou notificada el mateix dia als Procuradors Reials a Mallorca Miquel Rotlan i Bernat de Brull. ARM. RP-25, foli 23.

³⁹ ARM. ERC-1145, foli 73 (Perpinyà, 15 kalendes abril 1327). La concessió de l'augment fou notificada el mateix dia als Procuradors Reials Miquel Rotlan i Pere Roig. ARM. RP-25, foli 61.

⁴⁰ ARM. Llibre de Suplicacions, Guiatges i Licències de 1331 a 37, foli 29 (9 kalendes juny 1332). El document ha estat íntegrament publicat a *B.S.A.L./26*, 734-739, pàgina 7.

⁴¹ ARM. ECR-360, foli 147g (13 kalendes desembre 1332).

⁴² ARM. ECR-444, foli 247 (4 kalendes maig 1337).

La Cavalleria encara canviarà de mans dues vegades més abans d'acabar el segle. Andreu des Valers va fer fallida i els seus béns foren venuts en subhasta per la cúria del batle de Ciutat l'any 1353. El patrimoni del comprador, Simó des Valers, parent de l'anterior, acabà subhastat de la mateixa manera que el del seu homònim i, el 7 d'octubre del 1388, la Cavalleria passà a mans del ciutadà Gaubert Roig i es mantengué dins la seva família durant més d'un segle⁴³.

Conclusions

En aquest treball s'han analitzat dos tipus de feus força diferents, tant per l'origen com per la data de creació, per la naturalesa, per les atribucions de què estaven dotats i, fins i tot, per l'evolució de cadascun.

1.- En el cas de Guillem de Torrella es tracta d'una donació d'origen nobiliari feta l'any 1232 a favor d'un membre de la pròpia família a canvi de la prestació d'un servei militar simbòlic, que estava lligada a un territori dispers i a d'altres béns immobles i censals clarament especificats a la carta de concessió, que l'assimilen al tipus de *cavalleria territorial menor* estudiada per Montaner (1986, 45).

En el cas de Guillem Sacosta, en canvi, es tracta d'una institució de caràcter reial escripturada l'any 1318 a favor d'un funcionari, a canvi de la prestació d'un servei consemblant, que no estava lligada directament a un territori sinó a una percepció econòmica relativament reduïda i posteriorment ampliada, procedent de determinades exaccions agrícoles i fiscals de titularitat reial.

2.- Guillem de Torrella detentava els béns en feu del bisbe de Girona i aquest en feu del rei. Es tracta d'una subinfeudació sotmesa al reconeixement del domini directe i a la prestació d'homenatge i de jurament de fidelitat, a capbreuació, a servei d'un sisè de cavall armat per compte del bisbe i, també, al reconeixement del feu per part del rei.

Guillem Sacosta, al contrari, rep la Cavalleria directament del rei, que és l'únic feudatari al qual ha de prestar homenatge i fidelitat i servir amb un cavall armat.

3.- Guillem de Torrella gaudia de jurisdicció civil sobre els seus territoris: cobrava censos reservatius en diner i en espècies -gallines-, recaptava delmes i tasques sobre el pa, el vi, l'oli, el lli, el cànem, la palla i les altres fruites -deduïda la part que corresponia a l'església-, exercia la fadiga a trenta dies, nomenava les tutories, atorgava els permisos d'obres i autoritzava tots els sub-establiments i les vendes que es formalitzaven, en cobrava els lluïsmes i en salvava els seus drets, tal com ho feien els altres magnats.

⁴³ ARM. ERC-1145, foli 72 (17 març 1353 i 07/10/1388).

Guillem Sacosta, per contra, no posseïa cap tipus de jurisdicció.

4.- Ni el bisbe de Girona, ni després d'ell la Seu, mai no obligaren els Torrella a reconèixer el domini directe del feu i, no obstant això, per negligència en aquest requisit li fou confiscada pel rei l'alqueria de *Biniaraix* i posteriorment retornada. En aquest cas, el rei fa ús d'un terme jurídic plenament feudal com és el trencament del *contracte de vassallatge* per consumir la incautació. A l'acte de confirmació de l'alqueria a Arnaldó de Torrella, els jurisperits en cap moment no posen en dubte la seva jurisdicció sobre aquell territori -que explícitament li reconeixen- sinó l'omissió del reconeixement del feu i del domini major del rei, i la negligència en la satisfacció dels drets que per aquest motiu li corresponien (fadiga, lluïisme i d'altres).

5.- La família Torrella administrà directament el seu patrimoni, sense funcionaris ni responsables administratius i amb l'ajut de mà d'obra esclava i assalariada, unificant així el domini útil i el directe. A mesura que la fretura econòmica ho feia necessari, començà a cedir una part dels territoris i a establir-los en emfiteusi, reservant-se'n sempre el domini directe i la jurisdicció. No obstant això, la mala gestió del titular i les nombroses càrregues que gravaren la propietat de forma successiva -censos, llegats, obres pies, dots- acabaren per desmembrar una part important dels béns familiars, com és la venda al rei de l'alqueria de *Biniaraix*, inclosos el domini directe i la jurisdicció. Tal com ocorregué amb Gastó de Bearn, el comte d'Empúries i d'altres magnats que participaren en la Conquesta de Mallorca, els Torrella de *Biniaraix*, de *Tanchar* i de *Murel* acabaren pràcticament arruïnats a la tercera generació.

6.- El feu de Guillem de Torrella es transmet per via hereditària als descendents del primer titular, que és un dels pocs participants en la Conquesta que romangué a l'Illa. Aquest feu, territorial i ciutadà, entra dins la categoria d'aquells que comptaven amb una vivenda a Ciutat i amb uns ingressos que inicialment havien de permetre-li la subsistència (Cateura: 1986, 84). Hi primava més la propietat territorial que l'econòmica i, en aquest sentit, era més feudal. Per això tal vegada es senti més propi i es consideri més unit a la família, que intentarà retènr-lo per tots els mitjans tal com palesa el testament de Guillem de l'any 1285 i el del cavaller Arnau del 1312, així com els plets que manté Arnaldó contra la seva cosina i contra els altres creditors de l'heretat.

La Cavalleria Sacosta es transmet per via hereditària, però també és venuda íntegrament a individus de la classe ciutadana -jurisperits, donzells- i fins i tot embargada per deutes i revenuda en subhasta pública. Pel fet de no gaudir de territori, era considerada pel propi detentador com un simple servei remunerat que es transmetia sense contemplacions.

7.- El tret bàsic que uneix ambdós feus és l'obligació de mantenir determinats *cavalls armats* en qualitat de servei militar -encara que per

compte de persones distintes i desigual en forces- per defensar el regne de Mallorca, tal com es feia a d'altres indrets de la Corona d'Aragó.

8.- Els *cavalls armats* tenien l'obligació de córrer *mostra* per verificar la perfecta conservació dels cavalls, de les armes i dels arnesos, cada vegada que el Lloctinent general ho exigís.

El sisè de cavall armat és de suposar que significa prestar el servei durant dos mesos cada any, però no es té constància que Guillem de Torrella mai acomplís aquest requisit.

En canvi, a la primera mostra documentada, l'any 1332, hi concorre el cavaller Guillem Arnau d'Illa per compte de la Procuració Reial i com a titular de la Cavalleria de Guillem Sacosta⁴⁴. Es difícil d'acceptar el motiu adduït per Pedro Montaner per justificar l'absència d'aquesta Cavalleria a la mostra del 1344 i, per tant, resta en l'aire la incògnita d'aquesta omissió⁴⁵. La mostra del primer terç del segle XVI la passa Miquel Miralles, l'hereu de Gaubert Roig⁴⁶.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ALOMAR, G./ROSSELLO, R. 1989: *Historia de Muro*. Muro, 4 toms.

BARCELÓ CRESPI, M. 1980: "Algunes anotacions sobre el sistema defensiu de Mallorca: els Cavalls Armats", a *Mayurqa*/19: 97-111. Palma.

- 1983: "Promoción del área rural de Mallorca: Adquisiciones territoriales de Jaime II", a *XI Congreso della Corona d'Aragona*: 131-146. Palermo.

BINIMELIS, J. 1593: *Nueva historia de la isla de Mallorca y de otras islas a ella adyacentes*. Palma, 4 toms.

BUSQUETS MULET, J. 1952: "El código latinoarábigo del repartimiento de Mallorca (parte latina)", a *B.S.A.L./30*: 708-758. Palma.

CATEURA BENNASSER, P. 1982: "Mallorca y la política patrimonial de la monarquía (siglo XIII y la primera mitad del siglo XIV)".- *Estudis Baleàrics*/6: 79-130. Palma.

- 1986: "Los caballeros en la repoblación señorial de Mallorca", a *IV Jornades d'Estudis Històrics Locals*: 83-89. Palma.

DAMETO, J.; MUT, V.; i ALEMANY, J. 1840: *Historia general del Reino de Mallorca escrita por los cronistas (...) corregida y aumentada con*

⁴⁴ El contingut d'aquesta mostra fou transcrit per Ramis d'Ayreflor (1935, 7).

⁴⁵ La mostra del 1344 fou transcrita per Vich/Muntaner (1945, 193). Montaner (1986, 50) afirma que la Cavalleria Sacosta era lliure de la prestació del cavall armat -i, per tant, exempt de presentar-se a la mostra-, perquè havia suplert el servei pel pagament de 35 lliures deduïbles dels drets dominicals que percebés de la baronia. La documentació que s'aporta al present treball demostra que no fou així i, en conseqüència, caldrà buscar uns altres motius que justifiquin l'absència de Guillem Sacosta a aquesta demostració.

⁴⁶ Aquesta mostra fou transcrita per Barceló (1980, 104).

abundantes notas y documentos y continuada hasta nuestros dias por el D. D. Miguel Moragues, pbro., y D. Joaquín Mª Bover (...). Palma, 3 vols.

LE-SENNE, A. 1981: *Canamunt i Canavall*. Palma.

LOPEZ BONET, J.F. 1987: "Les relacions de servei al segle XIII mallorquí", a *B.S.A.L./43*: 15-43. Palma.

- 1989: "Dominis seculars, patrimoni eclesiàstic i rendes decimals a la Mallorca cristiana", *Mayurqa/22*: 353-366. Palma.

MARQUES PLANAGUMA, J.M. 1990: "El vestuari de la Seu de Girona i l'illa de Mallorca", a *XIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*. Palma, 3 vols.

MONTANER, P. 1986: "Les cavalleries mallorquines (segles XIII-XVIII)", a *Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans*: 42-65. Barcelona.

MONTANER, P.; i LE-SENNE, A. 1978: "Aproximación al estudio de la formación de la clase noble en Mallorca: El patrimonio de los Formiguera durante el siglo XVII", a *Trabajos de Geografía/34*: 55-85. Palma.

NEGRE PASTELL, P. 1966: "Documentos relacionados con Mallorca, otorgados por personalidades de tierras gerundenses", a *Estudios Gerundenses/18*: 213-260. Girona.

QUADRADO, J.M. 1958: *Historia de la conquista de Mallorca*. Palma, 2 vols.

RAMIS D'AYREFLOR, J. 1935: "Estament Militar i Prohoms amb honors de cavallers de Mallorca de mitjan segle XIV (1332-1362)", a *B.S.A.L./26*: 3-9. Palma.

RIERA, J.J. 1988: "Documentos de los reyes de Mallorca expedidos en el sur de Francia: 1309-1323", *Mémoires de la Société Archéologique de Montpellier/16*: 125-133. Montpellier.

RULLAN MIR, J. 1875: *Historia de Sóller y sus relaciones con la general de Mallorca*. Palma, 2 vols.

SALVA, J. 1975: "Fundación del Reino de Mallorca", a *Historia de Mallorca coordinada per J. Mascaró*, Tom II: 110-140. Palma.

SANTAMARIA ARANDEZ, A. 1981: "En torno a la evolución del modelo de sociedad en el Reino de Mallorca", a *Estudis Baleàrics/3*: 3-197. Palma.

SOTO COMPANY, R. 1979: "Quan Mallorca era Mayurqa", a *L'Avenç/16*: 25-33. Barcelona.

- 1984: "*Còdex Català*" del *Llibre del Repartiment de Mallorca*. Palma.

- 1986: "Alguns casos de gestió 'colonial' feudal a la Mallorca del segle XIII". Barcelona.

VICH, J.; i MUNTANER, J. 1945: "*Documenta Regni Majoricarum. (Miscelánea 1229-1349)*". Palma.

Apèndix Documental

1.- *Valoració i plus-vàlua dels béns immobles i dels censals que el cavaller Arnau de Torrella tenia a Ciutat de Mallorca, a Sóller i a Muro.*

ARM LR-3 f.205 i 155

Data dels documents: 13/03/1316 i 17/03/1316

Data de registre: 8 kalendes abril 1315 (25/03/1316)

“Al honrat senyer en Berenguer de Sent Johan cavaller e lochtinent de Malorca per lo senyor Rey, en G. Poquet batle en Muro per lo metex senyor Rey, reverencia e deguda honor. Fem vos saber senyer que vim vostra letra en la qual nos manavets que nos aguessen IIII prohomens dassi los quals nos reebut sagrament deils deguessen estimar tots los bens e possessions les quals Narnau Torrela avia assi com muri. E encara aqueils los quals eil avia alienats so es saber quant podien lavors valer, e axi aqueils que avia alienats com aqueils que jaqui, ne ara que poden valer. E axi senyer fem vos saber que nos vista la letra volem complir vostre manament aguem IIII prohomens als quals fem fer sagrament que be e leyalment estimassen tots los dits bens axi com vos senyer manats en la dita letra, los quals prohomens son so es a saber en Bn. Mestre en P. Beilvehi e en G. Mulet e en Jacme Gerones los quals dits prohomens an haut conseil entre eils meteys e regonagudes totes les dites coses e ahuda deliberacio en totes les coses dassus dites primerament estimaren tots los sitis quel dit A. Torrela avia en la parroquia de Muro e los quals li romangueren per en G. Torrela pare seu so es saber a valor de LV milia sols.

Item estimaren los dits prohomens tot so quel dit A. Torela a venuts e alienats dels dits sitis e la menys valensa so es saber a valor de XVI milia sols.

Item estimaren tots los bens mobles los quals romangueren al dit A. Torrela pare seu so es saber a valor XV milia sols.

Item estimaren tots los bens mobles los quals romangueren com lo dit A. Torrela muri so es saber a valor de IIII milia sols.

Data a Muro XIII jorns a la exida de mars anno dni. M CCC XV”.

“Al honrat en Berenguer de Sent Johan cavaler e lochtinent del molt alt e poderos senyor Rey en Malorca de mi, en P. Safont, batle en Soller per lo dit metex senyor Rey, saluts e tota honor. Sapiats senyer que reebem letra vostra e apelats IIII homens dignes de fe de assi e reebut sagrament deils que be e leyalment estimassen los bens los quals Narnau Torrela sa enrera avia assi com muri, e aqueils que eil avia alienats so es quant podien lavors valer los dits bens axi aqueils que avia alienats com aqueils que jaqui, ne ara que poden valer, segons que en la vostra letra damunt dita se contenia avem trobat ensercat de tot asso ab los dits IIII prohomens diligentment per les entrades e preus dasso quel dit A. Torrela stabli e tasques que vene e altres alienacions munten CXIX lli. Item de menys valensa C lli. Item movent e aviey dos catius e una cativa e bous e tot altre movent axi de vaxela de vi com doli com tot altre movent que no ni romas gens com ana a Fes CL lli. E valia com muri lo dit A. segons estimacio dels dits prohomens per so com lavores encara era trencat e no tornat lolivar per la tempestat LX milia sols. E val vuy LXV milia sols com lo dit olivar es tornat e melorat; saul empero que fos franch alou axi com era en temps del dit A. qui mort es, e que non fos res estat establitz per aquest A. Torrella qui viu es vuy. Axi senyer vos certificam quels dits prohomens ho an estimat segons lur saber e lur veritat sagrament fet axi com dit es. Si altre senyer vos plau manats ho. Data apud Soller XVI kalendes aprilis anno Dni. M CCC XV. Son los IIII prohomens en P. Vilalonga, Bn. Parato, Bn. Mosqueroles e en P. Masdella”.

“Aquesta es la estimacio ho la taxacio la qual fo feta per en G. de Termens e per en P. Barber dels censals ques seguexen

Primerament extimaren II morabetins los quals Naris Calafat fa per unes cases les quals tenia per en G. Torrela cavaler sa enrera les quals son en la jurisdiccio del bisbe

- de Jerona en feu honrrat a rao de VIII llibres per morabeti muntan 16 L.
 Item II morabetins que fa en P. des Pont a aquela rao mateixa 16 L.
 Item I morabeti que va na Dousa Gavarrera a aquela rao mateixa, 8 L.
 Item mig morabeti que fa en Bn. Tepiador, 4 L.
 Item mig morabeti que fa en G. Guardia a aquella rao mateixa, 4 L.
 Item extimaren una masrudina que fa na Maria Ferrera sots la dita juredicio, 5 L.
 Item I masrudina que fa en P. Ferrer, 5 L.
 Item I masrudina que fa en Martorell, 5 L.
 Item mige masrudina que fa en Simon des Pii, 2 L. 10 s.
 Item II llibres de cera que fa en Simo Demar a rao de II s. la libra, 4 L.
 Item extimaren lalou del muli qui es en la cequia de la Ciutat, 25 L.
 Item extimaren lalou de la alqueria den Serra qui es al prat, 20 L.
 Item extimaren lo seler ans de la hobra crestianescha en feu honrrat, 80 L.

2.- Pagaments fets per Arnaldó de Torrella com a hereu del seu oncle, el cavaller Arnau de Torrella, i deutes de l'heretat encara pendents de pagar.

ARM LR-3 f.156

La relació no està datada. Es degué redactar el mes de març del 1316.

- "Hec sunt soluciones quas Arnaldonus de Turricella fecit racione hereditatis Arnaldi de Turricella q^o cuius ipse est heres in quan hereditatem capite cum beneficio inventarii.
 Primo Petro de Vallibus et hoc constat per librum curie baiulo Maioricarum, 50 L.
 Item Bernardo de Rivosicco et constat per dictam curiam de XVII L. VI s. VIII et de residuo per instrumentum, 30 L.
 Item Micheli de Perabisbe racione solidate et constat per dictam curiam de III L. II s. VI et de residuo prestitit juramentum dictus Arnaldus, 4 L.
 Item Francisco de Sancto Donato et constat per dictam curiam, 54 L.
 Item domine Raymunde ut constat per sentenciam, 100 L.
 Item Guillermo de Villatorrata et constat de CLXXX L. per curiam baiuli et de residuo per curiam vicarii, 225 L.
 Item Bartholomeo Pagani ut constat per instrumentum publicum, 8 L.
 Item Arnaldo de Berga ut constat per librum Michelis Rotlandi, 30 L. 16 s.
 Item Guillermo de Vallebona ut constat per instrumentum, 11 L.
 Item domine Raymunde usori Arnaldi de Turricella q^o racione sui sponsalicii et augmenti et aliorum ut constat per instrumentum, 955 L.
 Item Berengario Guayta curritori curie et quia vendidit quoddam hospicium dicti Arnaldi per curritoris, 1 L.
 Item baiulus per auctoritate prestanda ipsi vendicioni, 8 s.
 Item Jacme Avellani racione laudimii dicti hospicii, 21 L. 13 s.
 Item eidem racione census ipsius hospicii et constat per dictam curiam baiuli, 4 L.
 Item Arnaldo Sarovira clerico et constat per instrumenta publica, 50 L.
 Item soluit domine Raymunde racione goyde et constat per instrumentum, 150 L.
 Item Raymundo de Fonte et probatur per testium cum cambio, 180 L.
 Item Bartholomeo Martorelli et constat per instrumentum, 15 L.
 Item Petro de Invidio ut constat per instrumentum cessionis, 250 L.
 Item Bernardo Sescola ut constat per capudbreve draperii, 6 L. 2 s. 6 d.
 Item Aleya domicelle seu tradidit ei pannos eas valentes ut dicta Aleydis juravit ad sancta Dei evangelia, 5 L.
 Item constat per quamdam literam testimonialem domini Episcopi de Marrocs manumisoris dicti Arnaldi de Turricella q^o quod ipse ut manumisor suus soluit apud Marrocs de bonis ipsius Arnaldi inter diversos creditores ipsius Arnaldi in summa LXXXI

duplis IX bisancios et VI denarios ex una parte et ex alia LXXVI besancios et VII denarios, que litera est in dorso sigillata sigillo proprio ipsius domini Episcopi.

Item soluit Maymo Peris baiulo domini Episcopi Barchinone racione laudimius cuiusdam alquerie sue proprie quam vendidit ad requisicionem Guillermi de Villatorrada cui dictus Arnaldus q^o tenebatur in CCXXV libras ut constat per librum curie vicarii et per confesionem ipsius Guillermi, 42 L. 10 s.

Item dixit dictus Arnaldus quod ipse soluit in causis de quibus vult stare cognicioni domini Arnaldi Traverii, 300 L.”.

“Hec sunt debita in quibus Arnaldi de Turricella tener seu est obligatus racione hereditatis Arnaldi de Turricella q^o

Primo tenetur Petro de Invidio cui dictus Arnaldi debebat X milia solidis cum instrumento et dictus Petrus fecit dicto Arnaldono cessionis de CCL L. et dictus Arnaldus ei instrumentum debitus de aliis CCL, ut constat per instrumenta in 250 L.

Item Petro de Vallibus ut constat per instrumentum domini Arnaldi Traverii, 138 L. 10 s.

Item domine Raymunde predicte ut constat per sentenciam dicti domini Arnaldi Traverii, que sibi restant ad solvendum de illis CXXX L. quibus condampnavit dictum Arnaldonum in 30 L.

Item Petro Carbonelli cum instrumento in 250 L.

Item Bertrando Dalbero scutifero cum instrumento publico in 20 L.

Item Ruquino de la Roca cum instrumento publico 34 L.

Item est obligatus dictus Arnaldus quas debet dare pauperibus Jesu Christi ut in testamento Guillermi Turricella avunculi sui constat in 400 L.

Item tenetur Putxo Brunel cum instrumento publico in CXXVI duplis.

Item eidem cum alio instrumento in CXII duplis.

Item cum alio instrumento eidem in et de dictis debitis habet tenetur hostagia et inde fecit homagium CLXXXVII duplis.

Item domino Regi ut constat per instrumenta in 150 L.

Item Guillermo de Ulmis ut constat per instrumentum in 12 L.

3.- Relació dels béns venuts a Fez i dels deutes pagats de l'heretat del cavaller Arnau de Torrella, mort en aquella ciutat el 29 de desembre del 1312, que fou tramesa a Mallorca a instància del jutge Berenguer de Sant Joan per fra Francesc, bisbe del Marroc, legat papal per a tota l'Àfrica, i marmessor del difunt.

ARM LR-3 f.166g

L'inventari és del 31/12/1312. La relació remesa pel bisbe arribà a Mallorca el 12/10/1317.

“Aguestes son les coses que trobam e venem den Torrella

Primerament I caval quis vene per 36 dobles.

Item una vanova ques vene per 28 besants.

Item un pelot e gonela de cuberta dipre vermela ques vene per 4 dobles 5.

Item un elm e bavera ques vene per 1 dobla.

Item un pareyl de lansols ques veneren per 13 besants.

Item I xirrell de seda e dor ques vene per 2 dobles e miga.

Item una tassa dargent qui pesava V unsses e ques vene per 3 dobles.

Item una tovayola listada ques vene per un besant.

Item I cot de pres blau ab frens e ab sendat ques vene per 3 dobles.

Item una almalafa ques vene per 10 besants 5 diners.

Item I capel darmar ques vene per 2 besants 1 diner.

- Item una caxa ques vene per 8 besants.
 Item II cofres ques veneren per 3 dobles.
 Item I travasser ques vene per 10 besants 2 diners.
 Item I matalas ques vene per 18 besants.
 Item I tragasset ques vene per 5 diners.
 Item II tragassets ques veneren per 13 diners.
 Item I irola ques vene per 8 diners.
 Item I tassa que pesava III unses ques vene per 2 dobles.
 Item una sela ques vene per 7 dobles.
 Item I mantel blanc ab fras e ab sendat ques vene per 7 dobles e mige.
 Item unes spatleres de sendat ques veneren per 2 dobles e quarta.
 Item una gramayla e palot de diaspe folrat de sendat ques vene per 22 dobles".
- "Asso es so que a donat e pagat lo senyor bisbe per A. Torrella
 Primerament an Bn. Trigues que presta an A. Torrella an sa malaltia, 5 besants e 2 diners.
 Item an P. Ros per custures de ponos (?), 4 besants.
 Item an Barthomeu Riba que li presta 10 sols de Malorques muntan 4 besants 5 diners.
 Item an G. des Pug per II meses que li servi, 2 dobles.
 Item a Tomas Gandell per II meses que li servi, 2 dobles.
 Item a Diego Peres per II meses que li servi, 2 dobles.
 Item an Bng. Gras per II mesos que li servi, 2 dobles.
 Item an Barthomeu Corto per II meses que li servi, 2 dobles.
 Item an A. de Matas, les quals li devia A. Torrella, 10 dobles.
 Item a G. Moles los quals li devia A. Torrella, 12 besants.
 Item an Carbonell les quals presta alio ferenda, 2 dobles.
 Item a un juheu que tenia penyora I mentel blau ab fres e ab sendat, 7 dobles 6.
 Item I juheu que tenia penyora les spatleres folrades de sandat, 2 dobles e quarta.
 Item an Johan Ferrer sartre per custures, 6 besants.
 Item al scriua per scriure totes aquestes coses e per cobrar los diners, 3 besants.
 Item al senyor bisbe que li deya an Torrella en son testament, 4 dobles 4 besants.
 Item an R. Safont per diner quen Torrella li devia, 36 dobles.
 Item donam A. Franc juheu corredor per corredures del caval e de la sela e de les spatleres que fa per tot XLV dobles, 9 besants.
 Item a X clergues que foren aspoliar, 10 besants.
 Item a IX clergues que cantaren misses, 9 besants.
 Item an Michel de Piera per una spada e uns sperons quell avia venut, 3 dobles e miga.
 Item a la ecclesia (?) per la sepultura den Torrella, 5 dobles.
 Item an Francesch Vidal per servi que fou an Torrella, 1 dobla.
 Item an Golmes per corredures, 9 besants.
 E tot lo sobre pus reebe Arnaldo Torrella axi com a areu".

4.- *Transacció amistosa entre el rei Sanxo i Arnaldó de Torrella sobre les alqueries de Biniaraix i de Murel, tengudes en feu per aquest.*

ARM ECR-346 f.211
 18 kalendes novembre 1318 (15/10/1318)

"Noverint universi cum questio seu controversia verteretur seu verterere (debentur inter) illustrissimi domini Sancii Dei gracia regis Maioricarum, comitis Rossilonis et Ceritanie ex una parte, et Arnaldonum de Turricella, domicellum, heredem universalem Arnaldi de Turricella, qm, cum beneficio inventarii ex altera, racione alquerie de

Beniaraix, que est in terminis de Soyler, et racione etiam alquerie de Murello, que est in terminis de Muro. Et quas predictas alquerias dictus Arnaldonus de Turricella jure substitutionis facte per Guillermmum de Turricella, qm, avunculum suum, tenet et possidet; quasquidem alquerias dictus Procurator intendebat petere tanquam comissas dicto domino regi pro eo et dicte alquerie simil cum multis aliis possessionibus constitutis sub feudo quod episcopus Gerunde tenet in insula Maiorice pro dicto domino rege, fuerunt collate et donate per dictum Guillermmum, olim episcopus Gerunde, Guillermo de Turricella, qm, nepoti suo, sub servicio viginti cavalleriarum causam deffensione insule Maiorice, et pro cessu tempore per eundem dominum episcopum predictum servicium fuit redactum ad servicium sexte partis unius equi armati, nullo laudimio vel alio jure seu dominio sibi vel domino regi predicto, sub cuius feudo dicte alquerie cum suis terminis tenentur, retentis, set eundem Guillermmum et suos successores, ad quos predictae alquerie et alia pro tempore pervenirent vendicione, obligacione vel alia qualibet alienacione ab omni laudemio et servicio liberando, pro ut hec et alia in instrumentis dictarum concessionum latius continentur. Et juxta dictas concessiones et donaciones dicte alquerie cum eorum terminis fuerint translate in dictum Arnaldonum de Turricella causa substitutionis predictae, nulla presentata fatica dicto domini regi nec suis, nec dato laudimio, nec ulla facta mencione in dictis instrumentis concessionum de dicto dominio rege, nec de feudo eiusdem. Et propter hoc, dictus Procurator, nomine quo supra, intenderet suam petitionem agere contra dictum Arnaldonum de Turricella et dictas alquerias cum fructibus inde perceptis a tempore citra dictarum concessionum et donacionum legitime vendicare. Predictus Arnaldonus (...) subire judicem cum dicto domino rege nec litigare cum eo, supplicavit eidem domino regi que admitteret ipsum ad componendum et transhigendum super questione predicta. Quiquidem dominus rex, ad humilem supplicacionem dicti Arnaldoni de Turricella, concessit que de dicta questione fieret sequens compositio: videlicet que dictus Arnaldonus et sui successores ab inde in antea teneant pro dicto domino rege et suis successoribus perpetuo predictas alquerias de Beniaraix et de Murello, cum earum terminis et pertinenciis et jurediccionibus, quas ibi habet ad feudum et d census unius denarius solvendi (...) perpetuo eidem domini regi (...) Maioricarum, et inde faciant homagium dicto domino regi et suis semper in (perpetuum) et que de omnibus alienacionibus que per dictum Arnaldonum vel suos fient de cetero de predictis alqueriis seu aliqua ipsarum, et terris et possessionibus earumdem, dictus dominus rex et sui habeant inde laudimium seu foriscapium ad suam mercedem et voluntatem. De stabilimentis, vero, que per dictum Arnaldonum vel suos fient de possessionibus dictarum alqueriarum et de vendicionibus etiam possessionum que pro ipso Arnaldono tenentur et in futurum tenebuntur in terminis dictarum alqueriarum, dictus Arnaldonus de Turricella et sui hbeant inde laudimium seu foriscapium consuetum. Et in predictis dictus Arnaldonus vel sui non proclament alium dominum nisi dictum dominum regem et suos. Liceatque ei et suis elapsis decem diebus ex quo in dicto domino rege vel suis faticati fuerit, predicta vendere et alienare quicumque voluerit personis tamen licitis, salvo tamen semper jure, censu, dominio et fatica et jure feudali dicti domini rege et suorum, juxta modum et formam prescriptam. Et salvo et reservato in predictis jure et servicio Gerunde episcopus per dictum dominum episcopum, antecessorem suum, qm, retento in predictis, pro ut in cartis inde factis continetur, et salvo jure aliorum si quod habent in predictis, que omnia sint et remaneant in feudum dicti domini rege et suorum sine alie res feudi predicti. Ad hec nos, Michael Rotlandi et Petrus Figuera, Procuratores predicti, hec laudamus et firmamus ut supra fiat. Viceversa ego, dictus Arnaldonus de Turricella, ut supra fiat, etc. Et in recognitionem dicti feudi facio inde de presenti homagium et fidelitatem dicto domino regi et Berengario de Sancto Justo, militi et locum tenenti dicti domini rege in Maioricarum, nomine et vice dicti domini regi recipienti ore et manibus comendatum, et juro per Deum et eius sancta quatuor Evangelia per me corporaliter tacta que per dicto feudo semper erimus fideliter et legales dicto domino regi et suis pro ut bonus et fidele vassallus debet et tenetur domino suo. Et per hiis et tamen obligo dicto domino regi et suis et vobis dictis Procuratoribus, nomine eius recipientibus, me ipsum et dictum feudum cum omnibus melioramentis que in eo fient.

Testes Bernardus Orceti, Guillemus (...), (...) Gil, in presencia quorum firmavit dictus Arnaldonus 18 kalendes november anno predicto”.

5.- *Còpia de la concessió d'una Cavalleria feta pel rei Sanxo a Guillem Sacosta per 35 lliures anuals, a canvi del manteniment d'un cavall armat.*

ARM ERC-1145 f.72

Perpinyà, 7 idus febrer 1318 (07/02/1319)

Còpia del 7 idus setembre 1319 (07/09/1319)

“VII idus setembris anno a Nativitate Domini M CCC XVIII”.

“Hoc est translatum fideliter sumptum a quodam publico instrumento cum sigillo cere albe appendicis in corda siricis illustrissimi domini Sancii recolende memorie olim Maioricarum regis, comitis Rossilionis et Ceritanie ac domini Montispesulani roborato ut per signum sculpicilium ? et literas prima facie apperebat tenorem qui sequitur contententem”.

“Noverint universi quod Nos Sancius Dei gracia rex Maioricarum, comes Rossilionis et Ceritanie et dominus Montispesulani, attendentes pluribus gratis serviciis que tu dilectus scutifer nostro Guillemus Sacosta domicellus fecisti nobis, tam in officio illustris regine Marie, consorte nostre carissima, quam in nostro officio et facis continue ac facies domino dante in futurum, gratis et ex certa sciencia damus tibi et tuis perpetuo in feudum et feudi beneficium ad servicium unius equi armati pro tuicione et defensione nostri et nostrorum et regni nostri Maioricarum triginta et quinque libras monete Maioricarum minorum rendales quolibet anno perpetuo, videlicet illas triginta libras rendales quas tenetur facere seu prestare quolibet anno Petrus Bosquer, et illam unam libram quam tenetur facere seu prestare quolibet anno Guillemus Barcelo, et illos octo solidos quas tenetur facere seu prestare quolibet anno Jacobus Alou, et illos octo solidos et sex denarios rendales quos quolibet anno tenetur facere seu prestare Guillemus Boxisa, item tres libras et tres solidos et sex denarios rendales quos quolibet anno tenetur facere seu prestare Franciscus Frontera; que peccunie quantitatis superius expresate continent in universo triginta et quinque libras rendales quolibet anno et recipiuntur in honore nostro de Beniarax, in valle de Soller. Retinemus tamen nobis et nostris perpetuo directa dominia, laudimia et foriscapia in predictis triginta et quinque libras quas tibi presencialiter infeudamus, et in et super prediis et bonis quibus recipiuntur quotiens vendatur vel impignoretur in totum vel in partem, in quorum omnium testimonium et fidem presenti carte nostrum jusimus appendi sigillum. Ego igitur Guillemus Çacosta, domicellus, acceptans a vobis super illustri Domino meo rege Maioricarum beneficium feudi predicti sub dicto servicio unius equi armati, promito vobis quod ego et mei pro dicto feudo tenebimus unum equitem et unum equum armatum bonum et acceptabilem ad vestrum et vestrorum servicium et subsidium in tuicione et defensione regni Maioricarum; et pro dicto feudo erimus semper ego et mei vobis et vestris fideles vassalli in omnibus et per omnia, obligando et astringendo ad hec me et meos et dictum feudum, et insuper pro hiis facio vobis homagium ore et manibus et presto vobis sacramentum fidelitatis per Deum tactis a me corporaliter sacrosanctis quatuor Dei Evangeliiis. Acta fuerunt hec et laudata in castro regio Perpiniani septimo idus februarii anno Domini M CCC XVIII”.

“Ego Laurencius Plasensa, scriptor prefati Domini nostri regis, ipsius mandato hanc cartam scribi feci et clausi meo publico signo”.

Abstracts:

L'autor pretén aprofundir en la polèmica oberta als voltants de l'existència o no a Mallorca d'una classe senyorial feudalitzant i autòctona que tengué el seu origen en el repartiment de l'Illa després de la conquesta de mans dels musulmans assolida per la host de Jaume I.

Després d'estudiar el procés històric que seguí el feu territorial de Guillem de Torrella des de la creació l'any 1232 fins a la segregació d'una part de les terres l'any 1318 per incautació reial, així com el neixement i posterior evolució de la cavalleria que instituí el Rei Sanç a partir de les rendes procedents d'aquestes terres, l'autor estableix una comparació entre els dos feus, tant pel que fa a les obligacions feudals com a la forma de transmissió, a les prerrogatives jurisdiccionals i a l'administració econòmica.

The autor intends to go deeply into the open controversy about the existence or non-existence in Majorca of a feudalizing and autochthonous aristocratical class which originated in the distribution of the island after the conquest of the Moslems achieved by Jaume I's army.

After having studied the historical process which followed Guillem de Torrella's territorial fief since its creation in 1232 until the segregation of a part of the land in 1318 by royal confiscation as well as the beginning and subsequent evolution of the cavarly which was instituted by the King Sanç from the rents proceeding from that land, the autor establishes a comparison between the two fiefs, both for what concerns feudal obligations and the form of transfer, as well as the jurisdictional privileges and the economical management.